

Uygurlar 840'tan Önce

Ahmet Taşağıl

İstanbul, Bilge Kültür- Sanat Yayınevi, 2020, 192 sayfa, ISBN: 978-625-7201-22-3

Büşra MURATOĞLU*

Ahmet Taşağıl 1964 yılında Yalova'da doğdu. İlkokulu Yalova'da bitirdikten sonra orta ve lise öğrenimini İzmit'te tamamladı. 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını İstanbul Üniversitesi Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda yaptı. 2000 yılında profesör olan Ahmet Taşağıl, 1997 yılından itibaren Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Moğolistan, Çin ve Güney Sibiry'a'da saha araştırmalarında bulundu. Genel olarak Orta Asya Türk Tarihi ve İslam Öncesi Türk Tarihi alanlarında çalışmalar yaptı. Yüz yıllara yayılmış Uygur tarihini, kırılma noktaları ve safhalarına göre inceleyen bu kitap Uygurların zaman içerisinde geçirdiği kültürel değişimi de ele almaktadır. Kitapta Uygurların bağımsız olmadan önceki yaşayışları, diğer boylarla ilişkileri, bağımsız devlet kurulduktan sonra Uygur kağanlarının faaliyetleri, Çin ile siyasi ve ekonomik ilişkileri, Uygurların din değiştirmeleri gibi birçok meseleye de değinilmiştir. Kitabın genel konusu Uygur Kağanlığı'nın kurulmasından, 840 yılına kadar olan Uygur siyaseti ve kültürüdür.

7 ana başlıktan oluşan kitabın ilk bölümü Uygurların tarihine genel bir bakış olarak yazılmıştır. İlk olarak Uygur adının ortaya çıkış süreci anlatılır. Doğu Gök Türk Devleti'nin zayıflaması sonucu boylar arasında yaşanan iktidar mücadelelerini Uygurların kazanmasıyla beraber, bağımsız Uygur Kağanlığı'nın kurulmasından söz edilir. Tahta geçen kağanların izledikleri politikalar, Çin ile ilişkiler ve

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, mrtglb7@gmail.com

Uygur Devleti'nde yaşanan isyanlar yüzeysel olarak anlatılır. Tun Baga Tarkan'dan sonra gelen kağanlar döneminde Uygur faaliyetleri, Uygurların yerleşik hayata geçtikten sonra kültürlerinde meydana gelen değişimler de bu bölümde ele alınmıştır.

İkinci Bölümde bağımsız bir devlet kurmadan önce Uygurların kökenlerinden ve bağımsızlık öncesi faaliyetlerinden ve bahsedilir. Uygurlar bağımsız olmak için Gök Türk Kağanlığı'nı yıksalar da Uygur Devleti'nin Gök Türk Devleti'nin devamı olduğuna vurgu yapılır.

Üçüncü Bölümde Uygurların Dokuz Oğuz boylarıyla ilişkileri ve Dokuz Oğuz boylarının isminin ilk kez nerede kullanıldığı ile ilgili açıklamalar yapılır. Bayan Çor döneminde Uygurların genişleme siyaseti, Çin'den gelen askeri yardım talepleri ve Bayan Çor'un ölümü üzerine Uygur yazıtlarında Kağan'ın anlatımı konularına yer verilir. Uygur siyaseti ve kültürüne ilişkin önemli bilgiler veren "Tes", "Taryat", "Şine us" isimli yazıtlardan elde edilen bilgiler bu bölümde okuyucuya sunulur. Son olarak Bayan Çor zamanında bazı Türk boyları ile kurulan ilişkiler ayrıntılı bir şekilde anlatılır.

Dördüncü bölüm, babası Bayan Çor'un ölümünden sonra tahta geçen Böğü Kağan'ın 760 yılında Çin'e elçi göndermesini anlatarak başlar. Böğü Kağan döneminde de Çin'e yapılan askeri yardımlar, Çin'de gerçekleşen hanedanlar arası mücadele ve Uygur Kağanlığı'nın bu mücadele üzerindeki etkisinden bahsedilir. Ayrıca Böğü Kağan'ın; savaşçılık ruhunu zayıflatan Mani dinini benimsemesi, Çinliler ve Uygurlar arasındaki ipek karşılığında at ticareti meselelerine geniş yer verilmiştir. Bu bölümde incelenen son konu ise Uygur Devleti'nde muhalefet kanadının başını çeken Tun Baga Tarkan'ın Uygur halkını arkasına alarak Dokuz Oğuz boyları etkisinde kalan kağanı öldürüp tahta geçme hadisesidir. Beşinci bölüme geçmeden hemen önce Mani dinin etkisiyle bozulmaya yüz tutan Uygur kültüründeki değişimlerden örnekler verilerek bahsedilir.

Beşinci bölümde ise Tun Baga Tarkan'ın Alp Kutlug Bilge unvanını alarak tahta çıkmasıyla başlayan duraklama devri ele alınır. Bu dönemde Uygur Devleti'nin Çin üzerindeki hâkimiyetini kaybetmeye başlaması ve daha barışçıl bir politika izlemesi vurgulanır. Çin'deki Uygur kolonisi ve Çin ile siyasi ilişkiler bu bölümde geniş yer tutar. Çinlilerin, Uygur Devleti'nin gönderdiği Tudun'u (vali) öldürmesi daha sora Uygurların intikam almasını engellemek için Çin imparatorunun Kutlug Bilge Kağan'a yüklü miktarda hediye göndermesi de bölümde anlatılan bir başka ilgi çekici olaydır. Yine bu dönem de Kutlug Bilge Kağan'ın bir Çinli prenses ile evlenmek için yaptığı hazırlıklar, gönderilen elçi heyetleri ve Çin'de yapılan karşılama ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bölümden yola çıkarak Çin hanedanları ile Uygurlar arasında sık sık evlilikler yapılmasının o dönemde önemli bir siyasi hamle olduğu yorumunu yapabiliriz. Külüg Bilge Kağan'ın tahta geçişi ve kısa hükümdarlığı bu bölümde anlatılan konular arasındadır. Daha sonra sırayla A-ch'o (Feng-ch'eng) Kağan'ın erken ölümü ve bir varis bırakmaması sonucu halkın yeni bir kağan seçmesine değinilir. Burada Türk boylarının devlet yönetiminde etkili ve söz sahibi olduklarını görüyoruz. Kutlug Kağan'dan sonra Ulug Bilge Kağan dönemi anlatılır. Bu dönem devletin biraz da olsa toparlandığı bir dönemdir. Daha sonra tahta geçen Külüg Bilge Kağan döneminde Mani dinin devlet üzerindeki etkisi Uygur devletinin zayıflama

sebeplerinden biridir. Yıkılış dönemine yakın tahta geçen Kağanlar ise devleti tehdit eden dış tehlikeler ile ilgilenmişlerdir. Bu arada Çin imparatorunun Mani rahiplerini kullanarak, onlar üzerinden Uygur siyasetine müdahil olmak istemesi bölümde anlatılan en ilginç konulardan biridir.

Altıncı bölüm yine bir siyasi evlilik anlatısı ile başlar ve yapılan törenler tasvir edilir. Bu siyasi evlilik sonucu ülkeye gelen Çinli prensesin giydiği kıyafetten, bindirildiği tahtırevanın şekline kadar detaylı biçimde bilgi verilir. Vurgulanan meselelerden biri Çin'in dış tehditler ve iç isyanlar karşısında durabilmek için Uygurların yardımına muhtaç olması, bunun için ağır sayılabilecek ticari yüklerin altına girmeleridir. Ayrıca bölümün bir başka konusu Uygur Kağanı Sa'ya karşı yapılan ihtilal girişimidir. Bu ihtilal başta başarısız olsa da Kağan bu ihtilalin devamında köşeye sıkışarak kendini öldürür. Bölümde incelenen bir başka mesele, tahta çıkan Ho-sa Kağan döneminde ortaya çıkan kıtlık, salgın hastalıklar ve iklimsel felaketlerin Uygur Devleti'ni iyice zayıflatmasıdır. Bölümün sonunda 840 yılında 100 bin Kırgız süvarisinin Uygur merkezini basmasıyla Uygurların yıkılışı anlatılır. Kağan öldürülür ve Uygur halkı çeşitli bölgelere dağılır. Daha sonra birkaç toparlanma girişimi yaşansa bile Uygurlar eski güçlerini kaybetmişlerdir.

Yedinci Bölüm Uygur kültürüne ayrılmıştır. Bağımsız bir devlet kurmadan önce de, devletleri yıkıldıktan sonra da Orta Asya'da varlığını devam ettiren Uygurların günümüze büyük bir medeniyet ve birçok eser bıraktığı ifade edilir. Burada vurgulanan şey Uygur Kağanlığı'nın Gök Türk Devleti'nin mirası üzerine kurulmasıdır. Bahsedilen bir başka konu ise Uygur Devleti kendisinden önceki Türk devletleri gibi bozkır kültürünü sürdürmesidir. Bölümün devamında Uygur kağanlarının Mani dinini benimsemeleri ile beraber Uygur halkının yaşam tarzının değişmesinden söz edilir. Hayvansal ürünler yemeye karşı ve savaşmayı hoş göremeyen bu inanca girdikten sonra, kağanların aldığı unvanların bile değişmesine vurgu yapılır. Son olarak, devlet içinde kullanılan unvanlar, Uygurlar arasında şehir hayatının yaygınlaşması, tarım yapılması, mimari, ulaşım sistemi, edebiyat gibi Uygur kültüründe değişimi yansıtan meseleler ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Uygur adının ortaya çıkışından Uygur Devleti'nin yıkılışına kadar Uygur tarihini konu alan bu kitap, hem kültürel hem siyasi alanda Uygur Devleti'ni anlatmak için yapılmış bir çalışmadır. Orta Asya tarihinin ve bozkır kültürünün en önemli parçalarından biri olan Uygurları konu alan bu kitabı, İslam Önce Türk Tarihi alanında verilen bu muhteşem eseri konuyla ilgilenen herkese tavsiye ederim.